

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

УДК 334.722

JEL CLASSIFICATION: B 10

О. П. Пукало

здобувач

Львівський національний університет ім. Івана Франка

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті проаналізовано етапи становлення малого бізнесу в Україні, структуру суб'єктів малого підприємництва, динаміку та основні показники його розвитку. Наведено порівняльну характеристику розвитку малого бізнесу в Україні в період 2010–2016 рр. Акцентовано на тенденції скорочення чисельності малих підприємств та кількості найманих працівників.

На основі наведених статистичних даних виявлено позитивні й негативні зміни, а також доведено, що сучасний стан розвитку малого підприємництва є нестабільним.

Ключові слова: малий та середній бізнес, порівняльна характеристика, етапи становлення підприємництва, підприємницька активність, динаміка розвитку підприємств, системи оподаткування, сфера діяльності, зарубіжний досвід.

I. Вступ

Серед українських фахівців значний внесок у дослідження розвитку малого підприємництва України зробили: Р. Асанов, Т. Балановська, З. Варналій, Д. Васильєва, І. Кашлаков, Т. Черняк та ін. Низка науковців у своїх працях аналізували принципи підприємницької діяльності в умовах трансформації його форм господарювання. Питання розвитку малого підприємництва перебували в центрі уваги досліджень О. Березіна, Ю. Долгорукого, С. Долинського та ін.

Однак існуючий стан економіки України, швидкі зміни податкового законодавства, тенденції розвитку малого бізнесу на сьогодні є недостатньо проаналізовані, що й зумовило актуальність означеної статті.

Світова практика засвідчує, що в країнах з розвинутою ринковою економікою малий бізнес істотно впливає на розвиток національної економіки. В Україні його значення зростає в процесі становлення ринкової економіки. Малі підприємства спроможні швидко реагувати на зміни кон'юнктури ринку, створювати нові робочі місця, а отже є дієвими інструментами розвитку економіки України. Однак розвиток малого бізнесу є повільним, а його ефективність не висока. Європейський досвід свідчить, що для розвитку малого бізнесу необхідна державна інституційно-фінансова підтримка.

II. Постановка завдання

З огляду на це, означена проблема розвитку малого бізнесу є актуальною для до-

слідження. Мета статті – проаналізувати тенденції розвитку малого підприємництва та основні проблеми, які виникають між учасниками цього процесу з метою покращення підприємницького клімату, збільшення динаміки зростання частини малого бізнесу, виходячи із запозиченого передового досвіду інших країн.

III. Результати

Питання динамічного ефективного функціонування малого бізнесу набуває сьогодні особливого значення. Це пов'язано зі здатністю малого бізнесу одночасно вирішувати низку соціально-економічних завдань: створення робочих місць, виробництво конкурентоспроможної продукції, зростання ВВП тощо. З огляду на це, розвиток малого підприємництва має стратегічне значення. Проте існуючі політичні умови, недосконале законодавство, економічно необґрунтована система оподаткування та низка інших проблем ставлять під сумнів можливість ефективного функціонування та розвитку малого бізнесу в Україні [2].

Інституційною основою регулювання та підтримки розвитку малого підприємництва є закони “Про державну підтримку малого підприємництва”, “Про підприємство” [3; 4].

Зазначимо, що для реалізації державної політики з питань розвитку та підтримки малого бізнесу в 1998 р. було запроваджено Указ Президента “Про спрощену систему оподаткування та звітності суб'єктів малого підприємництва” від 03.07.1998 р. № 727/98 [5]. Законодавчі зміни в цьому законі були

пов'язані зі спрощенням системи оподаткування (встановлення єдиного податку), обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва. Значна частина підприємців обирали спрощену систему оподаткування, очікуючи певних переваг. Однак не лише стан податкової політики впливає на розвиток малого підприємництва. Воно дуже вразли-

ве до політичних і законодавчих змін. Це найбільш яскраво проявилось в період 2012–2016 рр.

З огляду на це, розглянемо динаміку кількості підприємств малого бізнесу та суб'єктів малого підприємництва, подану на графіку нижче (рис. 1).

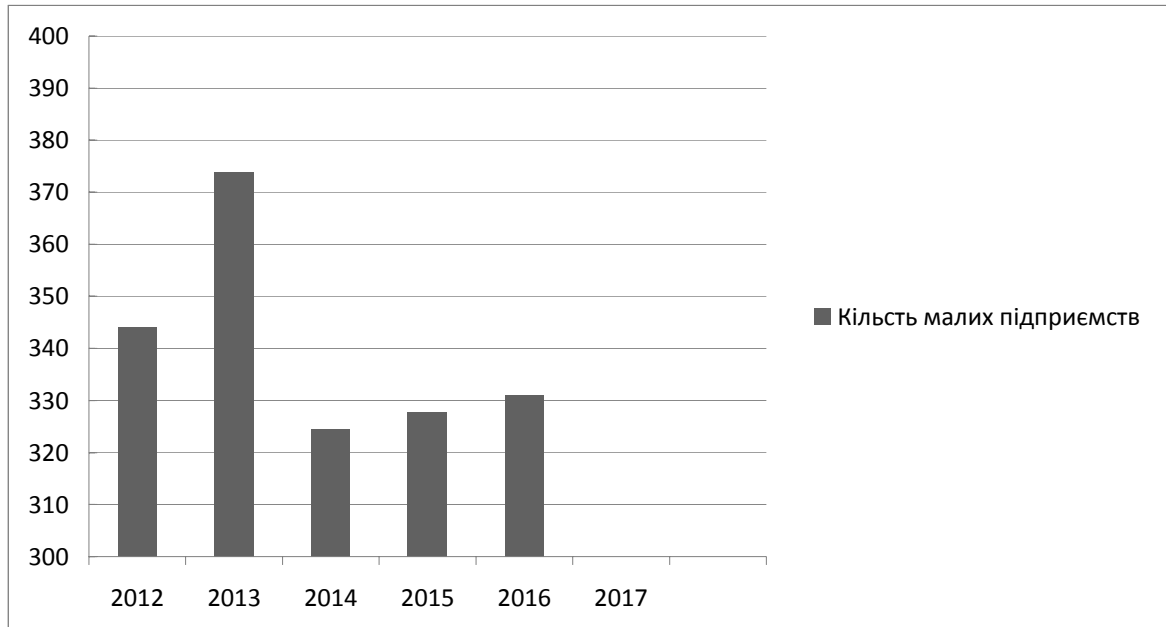

Рис. Динаміка кількості малих підприємств та суб'єктів малого підприємництва в Україні протягом 2012–2016 рр.

Джерело: складено згідно з даними Державного комітету статистики України.

Як видно з графіка, динаміка кількості суб'єктів господарювання протягом аналізованого періоду є нестабільною. Кількість малих підприємств періоду зменшилась на 9,13%. Аналогічні показники зниження рівня підприємницької діяльності спостерігаються для суб'єктів господарювання, які зареєстровані як фізичні особи: вони теж скоротилися на 11,83%.

Відповідно, кількість малих підприємств у 2016 р. зросла на 3,3 тис. одиниць (1%) і сягнула майже 332 тис. Проте таке зростання не можна вважати позитивною тенденцією, а радше незначним кроком до відновлення втрачених у 2014 р. позицій, коли кількість малих підприємств порівняно з попередніми роками зменшилась на 49 тис. одиниць. Скорочення частини дрібного сектора було, насамперед, пов'язано з політичною ситуацією в державі: зміна влади, "революція гідності", анексія Криму, бойові дії на Сході і, як результат, різке падіння курсу гривні, підвищення курсу долара та економічна криза.

На наше переконання, основний позитив динаміки розвитку малого підприємництва відбувся за рахунок мікробізнесу. Так, кіль-

кість мікропідприємств у 2015 р. порівняно з попередніми зросла на 5 тис. одиниць (2%). Однак таке зростання частково пояснюється певним "подрібненням" упродовж останніх п'яти років як середніх, так і малих підприємств на ще дрібніші.

Наприкінці 2016 р. до законодавства у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування внесено суттєві зміни, зокрема Законом України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування" № 1774, яким з 01.01.2017 р. запроваджено обов'язкову сплату єдиного внеску для фізичних осіб-підприємців 22% від мінімального розміру заробітної плати незалежно від отримання доходу (прибутку) в місяці нарахування єдиного внеску. Тобто підприємці змушені були сплачувати внесок щомісячно в розмірі 704 грн. Це призвело до масового закриття малих підприємств, тому що існує бізнес, який не прив'язаний до щомісячного отримання доходів, наприклад сезонний. На наше переконання, запровадження в Україні системи спрощеного оподаткування малого бізнесу було одним із варіантів його підтримки з боку держави.

Однак, як стверджують дослідники, використання цієї системи породжує і недоліки [6; 7]. Розглянемо деякі з них:

- гальмування розвитку суб'єктів господарської діяльності, які наділені правом спрощеного оподаткування і не зацікавлені в зміні свого статусу;
- посилення несправедливості в оподаткуванні суб'єктів господарювання, які сплачують єдиний податок, і тих, які на незначну суму перевищують кваліфікаційний поріг, унаслідок чого останні повинні нести більше податкове навантаження або приховувати реальні доходи;
- порушення свободи вибору форми підприємства (фізична або юридична особа), оскі-

льки застосування спеціальних режимів оподаткування залежить від цієї форми; – обмеження за обсягом діяльності (розмір виручки) таких суб'єктів тощо.

Ми погоджуємося з міркуваннями дослідників про те, що спрощена система оподаткування, яка має на меті підтримку самозайнятого населення та підприємців-початківців, є неефективною, адже використовується великим та середнім бізнесом для зменшення своїх податкових зобов'язань. Тому необхідне прийняття таких законодавчих актів, які збалансують поєднання інтересів держави та бізнесу [6].

Проаналізуємо основні показники діяльності малих підприємств в Україні за 2011–2015 рр. (табл. 1 та рис. 2) [8].

Таблиця 1

Основні показники діяльності малих підприємств та суб'єктів малого підприємництва в Україні протягом 2011–2015 рр.

Основні показники	Роки				
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Кількість зайнятих працівників, осіб	2 091,5	2 051,3	2 010,7	1 686,9	1 576,4
Кількість найманих працівників, тис. осіб	2 011,8	1 951,6	1 891,8	1 583,0	1 466,3
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн	607 782,4	672 653,4	670 258,5	765 000,5	937 112,8
Середня заробітна плата, грн	1 317	1 623	2 829	3 151	3 455

Рис. 2. Основні показники діяльності малих підприємств в Україні за 2011–2015 рр.

Наведені вище кількісні та графічні дані засвідчують за окремими показниками як негативну, так і позитивну тенденцію. Обсяги реалізованої продукції за період з 2011 по 2015 рр. зросли, а кількість зайнятих і найманих працівників скоротилася. В умовах стабільної економіки це засвідчувало би зростання продуктивності праці, однак

за умови дестабілізації у вказані роки воно є ознакою інфляційних процесів, девальвації національної грошової одиниці. Для повноти висвітлення досліджуваної проблеми в статті наведемо статистичні дані щодо кількості суб'єктів малого підприємництва в розрізі їх сфер діяльності (табл. 2).

Відсоткові дані щодо кількості суб'єктів малого підприємництва за сферами діяльності

№ з/п	Сфера діяльності	Відсоток малих підприємств, %
1.	Фінансова та страхова діяльність	1
2.	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1
3.	Мистецтво, спорт, розваги	
4.	Тимчасове розміщення та організація харчування	2
5.	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4
6.	Інформація та телекомунікація	4
7.	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	5
8.	Будівництво	8
9.	Професійна, наукова та технічна діяльність	9
10.	Операції з нерухомим майном	10
11.	Промисловість	12
12.	Сільське, лісове та рибне господарство	14
13.	Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів	28

Табл. 2 свідчить, що найбільше дрібних підприємств зосереджено у сфері оптової та роздрібною торгівлі – 28%. Деяко меншими в сільському, лісовому та рибному господарстві – 14%, промисловості – 12% та будівництві – 8%. Очевидно, що сфера реальної економіки є не дуже привабливою для дрібного бізнесу. Більшість із цих підприємств зосереджено у сфері послуг.

Аналіз показників розвитку малих підприємств за регіонами [8] показує, що найвища їх кількість у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення знаходиться на території: Одеської області – 82, Харківської – 81, Львівської – 75, Запорізької – 74, Дніпропетровської – 69. Дослідження науковців підтверджують, що основна причина нерівномірного розподілу зумовлена різними територіальними умовами: економічним потенціалом, ресурсним забезпеченням, спеціалізацією регіонів, рівнем інвестиційної активності [1].

Підприємництво стало домінантним сектором виробництва в економіках провідних країн світу. Малий бізнес забезпечує зайнятість значної кількості працівників та спричиняє збільшення ВВП. У Європі він становить основу соціально-економічного розвитку. Там нараховується 20 млн підприємств малого та середнього бізнесу, а зайнятого населення – близько 70%. Найбільша кількість таких підприємств функціонує в торгівлі, будівництві та харчовій промисловості. Підтримка малого підприємства в розвинених державах зумовлена і соціальними чинниками.

Мале підприємництво – це середній клас, який є основою для стабільного розвитку економіки. Світовий досвід переконує, що країни, які сьогодні домінують у розвитку малого та середнього бізнесу, здійснили великий економічний стрибок (Тайвань, Сінгапур, Індонезія та ін.).

Мале підприємництво США містить удвічі більше робочих місць, ніж у всьому бізнесі загалом. У Канаді, Великобританії та Німеччині на частку малого підприємства при-

падає 60–70% від загального виробництва. Досить високими є показники активності малих підприємств у величині експорту (Німеччині – 40%; Нідерландах – 40%; Італії – 25%; Японії – 15%).

IV. Висновки

Стан розвитку малого підприємництва в Україні є нестабільним, що пов'язано, насамперед, з фінансово-економічною та політичною ситуацією в державі. Серед негативних чинників, що перешкоджають розвитку малого бізнесу є: нестійкість і недосконалість законодавчої бази, жорсткий податковий режим, обмежене фінансування, можливість отримання дешевих і тривалих кредитів, доступу до державних інвестицій тощо.

Однак розвиток дрібного бізнесу є одним із ключових напрямів розвитку економіки країни в умовах євроінтеграції. Така форма підприємництва дасть змогу досить швидкими темпами збільшити показники економічного розвитку країни, збільшити масштаби ВВП. Регулювання й підтримка малого підприємства полягає переважно в комплексному створенні відповідної законодавчої й нормативної бази, організації спеціальних органів підтримки, розширенні доступу до фінансових ресурсів й інновацій, забезпеченні повної та своєчасної інформації, організації навчання працівників тощо.

Список використаної літератури

1. Васильєва Д. В. Актуальні проблеми розвитку малого бізнесу в Україні. URL: <http://essuir.sundu.ua/bitstream/123456789/29693/1/Vasilyva.pdf>.
2. Кошлаков І. О. Сучасний стан розвитку малого підприємства в Україні. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2016. № 4–5 (91–92). С. 80–85.
3. Про державну підтримку малого підприємства : Закон України від 19.10.2000 № 2063-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 51–52. Ст. 447.
4. Про підприємство : Закон України від 27.03.1991 № 887-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.

5. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва : Указ Президента України від 03.07.1998 № 728/98. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/727/98>.
6. Фурсін О. О., Ляшко М. В. Провідні шляхи реформування спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2014. № 2/78. С. 37–41.
7. Швець Г. Сучасні тенденції малого підприємництва в Україні. *Конференція_2016_10_20–21. Секція 5: Економічні науки*. URL: http://econf.at.ua/publ/konferencija_2016_10_20_21/sekcija_5_ekonomichni_nauki/suchasni_tendenciji_malogo_pidpriemnictva_v_ukrajini/54-1-0-1333.
8. Юшко С. Спрощена система оподаткування юридичних осіб: переваги та ризики застосування. *Економіка України*. 2011. № 2. С. 60–71.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2017.

Пукало О. П. Динамика развития малого предпринимательства

В статье проанализированы этапы становления малого бизнеса в Украине, структуру субъектов малого предпринимательства, динамику и основные показатели его развития. Приведена сравнительная характеристика развития малого бизнеса в Украине в период 2010–2016 гг. Акцентировано на тенденции сокращения численности малых предприятий и количества наемных работников.

На основе приведенных статистических данных выявлены положительные и отрицательные изменения, а также доказано, что современное состояние развития малого предпринимательства является нестабильным.

Ключевые слова: *малый и средний бизнес; сравнительная характеристика; этапы становления предпринимательства; предпринимательская активность; динамика развития предприятий; системы налогообложения; сфера деятельности; зарубежный опыт.*

Pukalo O. Dynamics of Small Enterprise Development

The article describes the stages of small business formation in Ukraine, analyzes the structure of small business entities, the dynamics and the main indicators of its development. The purpose of this article is to clarify issues concerning the dynamics and trends of economic development in small businesses.

Thus, comparative characteristics of small business development in Ukraine during the period of 2010–2016 has been made. It is stressed in the article on the main trend reducing both the number of small enterprises and the number of employees. Therefore, the formation of a state and regional regulatory policy in ensuring the successful functioning of the sphere of small business becomes very significant under the current conditions of the development of the national economy.

The importance of small enterprises as an effective tool for the development of the national economy, and their ability to respond to changes in the market situation, job creation, is substantiated. A thorough analysis of trends characterizing the development of small business in Ukraine has been carried out. It is stressed in the article that the priorities of small businesses are to improve the mechanisms for stimulating business development, create conditions for increasing competitiveness, state support the regulatory and legal preconditions for tax reform in order to strengthen the financial and economic basis of small enterprises.

Reasons of small business reduction in Ukraine have been specified. An important place in the article covers the analysis of financial instruments which influence on the development of small enterprises. The constant development of the competitive environment, an integral part of which is small business, has become the key to the economic growth of the state, rational and efficient use of its resources.

It is concluded that the regulation and support of small business consists mainly in the complex creation of the relevant legislative and regulatory framework, the organization of special support bodies, the expansion of access to financial resources and innovations, the provision of complete and timely information, the organization of training of employees, etc.

On the basis of statistical analysis, positive and negative changes were found, and it also was proved that the current state of small business development is unstable. To bring to a conclusion practically in all countries of the world the state actively participates in the formation and development of entrepreneurial activity, in support of the most appropriate and effective directions, especially small business.

Key words: *small and medium business, comparative characteristics, stages of formation entrepreneurship, entrepreneurial activity, dynamics of development enterprises, taxation system, sphere of activity, foreign experience.*